

VII ZAKLJUČAK

Septembar na medijskoj sceni Srbije obeležile su polemike o sužavanju prostora za debatu o pitanjima od javnog interesa u srpskim medijima, uzrokovane povlačenjem debatnih političkih emisija s programa jednog broja televizijskih stanica. I dok su jedni optuživali vlast za pritisak na medije koji je doveo do povlačenja emisija, kao što su recimo „Utisak nedelje” na Televiziji B92, ili „Sarapin problem” na Televiziji Studio B, televizije su svoje odluke pravdale legitimnim programskim razlozima ili razmimoilaženjima sa nezavisnim produkcijama koje takve emisije proizvode. U ovom izveštaju polazimo od toga da je nesporno da je funkcija medija u demokratskom društvu, između ostalog, i to da odražavaju pluralističku prirodu društva bez dominacije jedne tačke gledišta i jedne interesne grupe, kao i da kreiraju prostor u kome se odvija najšira debata o pitanjima od javnog interesa. Kada se prostor za takvu debatu sužava, neminovno se postavlja pitanje raspoloživih mehanizama regulacije kojima bi se na takve pojave reagovalo. Medijsko tržište neće samo od sebe obezbediti prostor u medijima za najširu debatu o pitanjima od javnog interesa. To posebno neće obezbediti srpsko medijsko tržište koje je malo i siromašno i neregulisano. Neće pomoći ni tržište oglašavanja, za koje brojni nezavisni izvori svedoče da je duboko politizovano i kartelizovano. Zato je ključno pitanje da li, i šta, država i nadležna regulatorna tela mogu da učine, kako bi obezbedili da srpski mediji, počevši od javnog servisa čija je uloga tu najbitnija, odražavaju pluralističku prirodu društva, da njima ne dominira jedna tačka gledišta ili jedna interesna grupa, da najšira debata o stvarima od javnog interesa u njima cveta, umesto što vene i kopni. Mehanizmi regulacije su složeni i pitanje je da li su regulatorna tela njima ovladala. Po Zakonu o elektronskim medijima, pružaoci medijskih usluga dužni su da obezbede slobodno, istinito, objektivno, potpuno i blagovremeno informisanje, kao i da doprinose podizanju opšteg kulturnog i obrazovnog nivoa građana. Ove odredbe, međutim, ne pružaju osnov regulatornim telima da nalože emitovanje konkretnih emisija ili konkretnih tipova emisija, posebno ne privatnim televizijama. Pravo regulatora da na taj način neposredno utiče na program ograničeno je na slučajeve koji se odnose na prenošenje saopštenja organa javne vlasti hitne prirode, koja se odnose na ugroženost života, zdravlja, bezbednosti ili imovine. Finija regulacija koju Zakon o javnom informisanju i medijima nagoveštava kroz insistiranje na zasnivanju odluka regulatora na analizama medijskog tržišta, kao i na kontroli državne pomoći (pri čemu pojam državne pomoći podrazumeva ne samo javne rashode u korist korisnika koji na taj način stiču određenu prednost na tržištu, već i olakšice ili privilegije koje se korisnicima pomoći odobravaju), očigledno već kasni, te je pitanje koliko može biti delotvorna. U ovom izveštaju ukazujemo i na tekuće aktivnosti u procesu usvajanja novih propisa u oblasti oglašavanja. Činjenicu da je Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija formiralo Radnu grupu za izradu Nacrta novog Zakona o oglašavanju svakako bi valjalo iskoristiti ne samo za harmonizaciju sa evropskim propisima i implementaciju određenih direktiva EU iz ove oblasti,

već i za hrabrije promene čija neophodnost proizlazi iz izveštaja koji su se bavili tržištem oglašavanja u Srbiji, a posebno iz izveštaja Svetske asocijacije novinskih izdavača WAN-IFRA, Centra za međunarodnu medijsku podršku (CIMA) i Balkanske istraživačke mreže BIRN iz 2013. godine „Prikrivena kontrola – ugrožavanje medija u Srbiji”. U tom izveštaju navodi se da se glavina državnog oglašavanja, čak i kada se ono koristi za sasvim opravdane ciljeve, zasniva na netransparentnom i arbitrarnom odlučivanju, pri čemu se ta arbitrarnost odnosi na obim reklamnih ugovora, njihovu ekonomsku opravdanost, raspodelu državnih marketinških budžeta i sadržaj oglašavanja. Usvajanje novog Zakona o oglašavanju svakako bi morao biti trenutak u kome će se uvesti određeni red i u državno oglašavanje, kako bi se sprečilo da se plasiranjem oglasa favorizuju mediji bliski vlastima. Veliko je, međutim, pitanje da li će biti političke volje i snage da se tako nešto i uradi.

Drugo pitanje kojim se u ovom izveštaju bavimo, a koje se na određeni način takođe tiče širenja ili sužavanja prostora za debatu o pitanjima od javnog interesa, u vezi je sa dva slučaja koji se odnose na komentare na vesti iz medija na društvenim mrežama ili na samim portalima medija. Jedna se tiče istrage koju je policija u Nišu pokrenula zbog komentara na stranici portala „Južne vesti” na društvenoj mreži Fejsbuk, u kojima se novinari ovog medija nazivaju „američkim plaćenicima”, „ološem koji je za batine”, „miševima koje plaćaju da truju i uništavaju ovaj napaćeni narod”, „onima koji su nas bombardovali i zbog kojih nam se rađaju i boluju naša dečica”, i poziva se na njihovo prebijanje i proterivanje iz zemlje. Ovakvi komentari usledili su nakon što su „Južne vesti” prenele da je zamenik gradonačelnika Niša Ljubivoje Slavković u Gradskoj kući u Nišu vređao njihovog novinara Aleksandra Stankova, a sve zbog navodnog komentara „smrt gradonačelniku” koji je Ljubivoje Slavković pročitao na Fejsbuk stranici „Južnih vesti”, iako administratori stranice „Južnih vesti” tvrde da tamo nisu uspeli da ga pronađu. Drugi slučaj beležimo u Somboru, gde je redakcija Internet portala „SOinfo” iseljena iz prostora koji je bez naknade koristila 11 godina, zbog navodno vulgarnih komentara na forumu tog portala, na koje je upozorio Siniša Todorović, gradski većnik za privredu i finansije i poverenik Srpske napredne stranke u Somboru. Da sve bude još ozbiljnije, redakcija portala tvrdi da im je Todorović poručio da, dok je njega, „SOinfo” neće dobiti ni dinara na konkursu za sredstva iz budžeta grada, a sam Todorović odgovorio je da, iako on lično smatra da portali koji objavljuju komentare koji u potpisu imaju pseudonim ne treba da budu u grupi medija koji konkurišu za budžetska sredstva, takav njegov stav ne predstavlja kriterijum za donošenje odluke na konkursu za sredstva iz budžeta grada.

U ovom kontekstu nužno je uočiti da Zakon o javnom informisanju i medijima izričito propisuje da ni društvene mreže, niti Internet forumi nisu mediji. Činjenica da portal „SOinfo”, između ostalog, pored svog dela koji objavljuje urednički oblikovane informacije, ideje i mišljenja i druge

sadržaje namenjene javnoj distribuciji i neodređenom broju korisnika (što jeste definicija medija iz Zakona o javnom informisanju i što taj deo portala nesumnjivo čini medijem), sadrži i Internet forum sa više od sedam hiljada članova kao platformu koja omogućava slobodnu razmenu informacija, ideja i mišljenja njenih članova, ne bi smela da znači da je i forum medij, a posebno ne da su informacije na forumu urednički oblikovane informacije. Isto tako, ni Fejsbuk nije medij, pa tako medij nije ni stranica Južne vesti na toj društvenoj mreži. Pitanje postojanja ili nepostojanja osnova da se komentari korisnika, u jednom slučaju na Internet forumu, u drugom - na društvenoj mreži, tretiraju kao produžetak samog medija, odnosno kao sadržaji pod uređivačkom kontrolom izdavača, te da se po pitanju odgovornosti mere istim aršinima kao i novinarski tekstovi u mediju, aktuelno je ne samo u Srbiji, već i šire. Iako postoje i drugačije odluke, kako u praksi domaćih sudova, tako čak i u praksi Evropskog suda za ljudska prava (vidi npr. odluku u slučaju DELFI A.S. protiv Estonije od 10. oktobra 2013. godine po predstavi broj 64569/09, koja je u verziji na engleskom jeziku dostupna na Internetu na adresi: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-126635>), čini se da je Zakon o elektronskoj trgovini nedvosmislen, i da bi komentari korisnika na Internet forumu, makar taj forum bio i na medijskom portalu, kao i na društvenim mrežama, morali biti tretirani kao usluga informacionog društva, odnosno kao usluga koja se pruža na daljinu putem elektronske opreme za obradu i skladištenje podataka, na lični zahtev korisnika. Posledično, na komentare korisnika morala bi da se primenjuju pravila propisana Zakonom o elektronskoj trgovini za usluge informacionog društva, a ne pravila za medijske sadržaje propisana medijskim zakonima. A pravila za usluge informacionog društva podrazumevaju da pružalac usluge koji samo skladišti podatke korisnika nije dužan da podatke koje je skladištio pregleda, niti da ispituje okolnosti koje bi upućivale na nedopušteno delovanje korisnika. Pružalac usluge odgovara samo ako je znao ili mogao znati za nedopušteno delovanje korisnika, te ako odmah nakon saznanja da se radi o nedopuštenom delovanju ili podatku (što je po pravilu trenutak u kome mu to prijavi lice čija su prava potencijalno ugrožena), isti nije uklonio ili mu onemogućio pristup. Kada ovo u praksi srpskih sudova postane nesporno, ne samo da će mediji imati instrument kojim će moći delotvorno da se brane od pritisaka i napada, već će i opasnost od sužavanja prostora za debatu o pitanjima od javnog interesa na Internetu biti otklonjena. Sve drugo, kako je to primetio Specijalni izvestilac UN za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja Frank La Rue, tera medije da postanu cenzori, a privatnu cenzuru koju bi oni sprovodili čini defanzivnom, preširokom, netransparentnom i pravno neuređenom.

Sve ovo pokazuje da problem sužavanja prostora za debatu o pitanjima od javnog interesa u srpskim medijima nije uvek samo lokalni problem. Utvrđivanje odgovornosti za taj problem jeste važno, ali je još važnije iznalaženje mehanizama za njegovo prevazilaženje. Ti mehanizmi nesumnjivo su mehanizmi regulacije. Njihovo iznalaženje jeste teško i složeno, zahteva političku

volju koja ne postoji uvek, ali što je još važnije - i kompetencije i kapacitete koji nisu u dovoljnoj meri izgrađeni. Osuda svakog pojedinačnog slučaja koji se prepozna kao pritisak na medijske slobode jeste važna, ali su reforme, koje bi u korenu izmenile uslove koji pogoduju tome da se pritisci uporno ponavljaju i da se prostor za debatu o pitanjima od javnog interesa sužava, daleko važnije.